

Sammanfattning

Denna rapport analyserar den kriminella ekonomins omfattning i Sverige, i termer av både omsättning och vinster. Vidare utvecklar rapporten ett analytiskt ramverk för att definiera den kriminella ekonomin samt diskuterar möjliga åtgärder för att motverka dess utveckling och konsekvenser. Analysen bygger på tidigare studier och rapporter från myndigheter och internationell forskning.

Förenklat kan **kriminell ekonomi** definieras som *det samlade system av aktiviteter, transaktioner och tjänster där ekonomiska värden skapas, överförs eller döljs genom handlingar som helt eller delvis sker utanför lagliga och reglerade strukturer och processer.*

Baserat på denna definition estimeras den kriminella ekonomins totala omfattning i Sverige till cirka **352 miljarder kronor per år i omsättning och 185 miljarder kronor per år i vinster** uttryckt i 2024 års fasta priser.

Den kriminella ekonomin redovisas enligt fyra delkategorier: svart ekonomi, illegal ekonomi, kriminella transaktioner och kriminella tjänster.

Den svarta ekonomin handlar om att aktiviteten som i grunden är laglig men som sker utanför myndighetskontroll, oftast för att undgå skatt eller sociala avgifter. Ett exempel är svartarbete. Den svarta ekonomin är den största kategorin och uppskattas omsätta cirka 224 miljarder kronor (cirka 64 procent av totalen).

Den illegala ekonomin består av aktiviteter som är olagliga i sig själva, till exempel narkotikahandel eller vapensmuggling. Den illegala ekonomin uppskattas omsätta cirka 79 miljarder kronor (cirka 22 procent).

Kriminella transaktioner utgör den tredje huvudkategorin och avser olika former av överföringar där en part tillskansar sig ekonomiska medel på ett olagligt sätt, ofta genom att vilseleda eller utnyttja brister i system och kontrollmekanismer. Kriminella

transaktioner uppskattas omsätta cirka 40 miljarder kronor (cirka 11 procent).

Kriminella tjänster är aktiviteter som tillhandahålls av särskilda aktörer som erbjuder sina färdigheter, nätverk eller institutionella positioner till kriminella aktörer mot betalning eller andra förmåner. Dessa tjänster skapar inte ett eget ”slutproduktvärde”, men de kan generera nya ekonomiska värden genom de avgifter och ersättningar som tas ut för att möjliggöra andra brott. Kriminella tjänster uppskattas omsätta cirka 9 miljarder kronor (knapp 3 procent).

Den totala vinsten inom den kriminella ekonomin uppskattas till cirka 185 miljarder kronor årligen, uttryckt i 2024 års fasta priser. Även här dominerar den svarta ekonomin med omkring 96 miljarder kronor (52 procent). Därefter följer den illegala ekonomin (cirka 41 miljarder; 22 procent), kriminella transaktioner (cirka 39 miljarder; 21 procent), samt kriminella tjänster (cirka 9 miljarder; knappt 5 procent).

Sammantaget visar resultaten i denna rapport att den kriminella ekonomin i Sverige är av betydande omfattning. Relaterat till Sveriges bruttonationalprodukt (BNP) på cirka 6 380 miljarder kronor år 2024 motsvarar detta 5,5 procent av BNP i omsättning, och 2,9 procent av BNP i vinst.

De nivåer som redovisas i rapporten bör tolkas mot bakgrund av att vissa typer av ekonomiska överskott inte fullt ut låter sig fångas inom ramen för tillgängliga skattningar och därmed inte heller ingår i vårt estimat. Detta gäller särskilt intäkter som uppstår genom systematiska regelavvikelser som faller utanför straffrättens tillämpningsområde och därmed saknar samlad och jämförbar statistik. Mot denna bakgrund bör resultaten förstås som ett konservativt estimat av den kriminella ekonomins omfattning, snarare än som ett uttömmande mått på dess faktiska omfattning och att eventuella osäkerheter i de ursprungliga skattningarna i stor utsträckning kvarstår.

Utöver vinster från direkt brottslig verksamhet kan betydande ekonomiska överskott genereras genom återkommande och strategiska överträdelser av regelverk inom i grunden legala verksamheter. Det kan exempelvis handla om avsteg från arbetsmiljökrav, arbetstidsregler, utstationeringsbestämmelser, kollektivavtalsenliga löner, tillståndsplikter eller administrativa rapporteringskrav. Genom att systematiskt reducera eller kringgå sådana kostnader kan

aktörer uppnå konkurrensfördelar och vinstnivåer som funktionellt motsvarar traditionella brottsvinster, men som ofta är betydligt svårare att identifiera, kvantifiera och sanktionera. Dessa regelbaserade överskott utgör därmed en central, men till stor del dold, komponent i den kriminella ekonomin.

En viktig konsekvens av denna gråzon mellan laglig och olaglig verksamhet är den så kallade smittspridningseffekten. När vissa aktörer systematiskt bryter mot regler för att sänka sina kostnader uppstår ett konkurrenstryck som även kan pressa i grunden seriösa företag att anpassa sig för att kunna verka på samma marknad. På sikt riskerar detta att normalisera regelöverträdelser, urholka konkurrensneutraliteten och försvaga tilliten till regelverk och tillsynssystem. Därmed får dessa former av systematisk regelöverträdelse konsekvenser som sträcker sig bortom enskilda marknader eller företag och bidrar till att göra fenomenet systemhotande snarare än enbart marknadsstörande och vars påverkan på den kriminella ekonomins omfattning inte fullt ut fångas i denna rapport.

Ett centralt resultat är således att den kriminella ekonomin är både omfattande och systemiskt integrerad. Den består inte enbart av tydligt avgränsade illegala marknader utan av ett komplext samspel mellan lagliga och olagliga aktiviteter, legitima företag, systemexploatering och specialiserade kriminella tjänster. Många av de mest lönsamma brotten begås inom ramen för lagliga strukturer och riktas mot välfärds-, finans- och arbetsmarknadssystem. Systemexploatering – såsom bidragsbrott, arbetslivskriminalitet och skatteundandragande – framträder som den ekonomiskt mest betydelsefulla delen av den kriminella ekonomin och orsakar störst samhällsekonomisk skada.

Rapporten visar att den kriminella ekonomin bör betraktas som ett system av ekonomiska möjligheter, där lönsamheten drivs av låga upptäcktsrisker, svaga kontrollmekanismer och en infrastruktur av penningtvätt, målvakter, falska fakturor, skalbolag och branschspecifika sårbarheter. Den är därför nära sammanvävd med den legala ekonomin och beroende av seriösa aktörers tjänster och brister i regelverken.

Vidare noteras att den svarta ekonomin sannolikt är större än de klassiska illegala marknaderna – såsom illegala droger och vapen smuggling – och att många former av organiserad brottslighet präglas av hög rationalitet och starka ekonomiska incitament.

Penningtvätt utgör en central möjliggörare som döljer annars synliga ekonomiska flöden.

En viktig slutsats är att dagens kunskapsläge är splittrat. Det saknas återkommande mätningar, systematiska utvärderingar och robusta data för flera av de mest vinstdrivande brottstyperna. Avsaknaden av ett sammanhållet kunskapsunderlag försvårar strategisk styrning, långsiktig prioritering och systematisk uppföljning, vilket gör att politiken riskerar att bli reaktiv, fragmenterad och otillräckligt träffsäker. För att möta delar av dessa kunskapsbrister har C-SMOB (Centrum för Sverige mot organiserad brottslighet) utvecklat en digital visualisering av den kriminella ekonomins omfattning, baserad på de skattningar och beräkningar som redovisas i rapporten, i syfte för att bidra till en gemensam och fortlöpande lägesbild som underlag för forskning och policyutveckling.

Arbetet mot den kriminella ekonomin behöver i större utsträckning utgå från ett perspektivskifte från individ- och händelsebaserade angreppssätt till åtgärder som adresserar hur aktörer systematiskt utnyttjar den legala ekonomins strukturer, särskilt genom infiltration av företag och branscher som är både reglerings- tunga och kontantintensiva.

Mot denna bakgrund argumenterar rapporten för ett skifte mot en mer kunskapsbaserad och systemorienterad kriminalpolitik som syftar till att minska strategiska sårbarheter i samhället. Det innebär bland annat att:

- motverka företagsinfiltration och exploatering av reglerings- tunga och kontantintensiva branscher genom riskbaserade modeller och stärkt tillsyn,
- använda administrativa och kompletterande åtgärder – såsom näringsförbud, tillståndsindragningar och sanktionsavgifter – mer konsekvent,
- kraftigt stärka förmågan att spåra och återföra brottsvinster, inklusive mer systematisk användning av utvidgat för- verkande,
- komplettera spårning av finansiella flöden (follow the money) med ett strukturellt före-pengarna-perspektiv (go before the money), som fokuserar på de strukturer och regelverk som möjliggör ekonomisk exploatering.

Rapporten belyser behovet av återkommande skattningar av den kriminella ekonomins utveckling och riktad forskning om särskilt kunskapsfattiga områden, bland annat arbetslivskriminalitet, cyberrelaterad brottslighet, miljöbrott, och internationella kapitalflöden.

Sammanfattningsvis visar rapporten att den kriminella ekonomin är omfattande, lönsam och strukturellt sammanvävd med Sveriges legala ekonomi och institutioner. För att minska dess omfattning krävs ett långsiktigt, tvärsektoriellt och systemorienterat angreppssätt där akademi, myndigheter och arbetsmarknadens parter tillsammans bygger gemensamma lägesbilder, utvecklar kompetens och utformar policy utifrån hur brottsligheten faktiskt organiseras och möjliggörs. Genom detta kan den kriminella ekonomins möjlighetsstrukturer minskas och dess samhällsekonomiska skadeverkningar begränsas.